

reportatge

El 24 de maig farà 120 anys que va néixer, accidentalment a Barcelona, Francesc Cugat i Mingall, un home excepcional que va destacar, sobretot en la seva etapa nord-americana, en diverses disciplines. Francis Cugat, el nom amb el qual es conegut, va viure sempre, en la seva etapa adulta, a l'ombra de Xavier Cugat, fet que va suposar que, malgrat el seu gran talent, hagi passat injustament a la història no pel que va fer sinó pel fet de ser el germà gran de Xavier, un personatge d'enormes proporcions, poc valorat aquí, però molt reconegut en vida als EUA, on, per donar una dada, va participar a la Casa Blanca en la cerimònia d'obertura de mandat de set presidents del país.

Francis Cugat, l'altre Cugat

JOAN BARBARÀ > TEXT I FOTOS

Francis Cugat va ser el primer fill del matrimoni que formaven Joan Cugat de Bru i Àvila Mingall. Després d'ell varen venir l'Albert, en Xavier i l'Enric. L'activitat política del pare —un republicà compromès— les dificultats econòmiques de l'època i les seves ambicions artístiques varen fer que els Cugat en general, i ell en particular, visquessin en una constant mobilitat. Així, en els primers vint-i-cinc anys de la seva vida, Francis va viure a Barcelona, Girona, la Bisbal, Reims, París, l'Havana, Nova York, Chicago... fet que li va proporcionar una experiència vital, un coneixement i un bagatge cultural que li van ser molt útils al llarg dels seus 88 anys de vida.

Inquietuds artístiques

Malgrat la incertesa dels temps que corrien i que no hi havia tradició artística a la família, Francis Cugat va orientar de ben jove la seva vida cap a la vessant cultural. Sense perdre mai el contacte amb els seus, quan va poder, va marxar a França i es va apuntar, d'antuvi, a l'acadèmia de Reims, i posteriorment va ser alumne de l'Escola de Belles Arts de París. Primer a França i després a l'Amèrica del Sud i a Cuba va adquirir una certa notorietat i es va començar a guanyar la vida fent de pintor artístic especialitzat en retrats.

Quan els Cugat vivien a Cuba ell ja va veure que el seu futur professional era lluny de l'illa caribenya, i es va establir als Estats Units, primer a Nova York, després a Chicago. Més



>> Foto familiar a Nova York dels quatre germans Cugat amb l'esposa d'en Francis, Ruth Wadler i un personatge desconegut.



endavant va tornar a la ciutat dels gratacels, i al cap d'uns anys se'n va anar a la costa Oest, per acabar retornant de nou a la costa atlàntica, a Westport (Connecticut), on va morir el 13 de juliol de 1981.

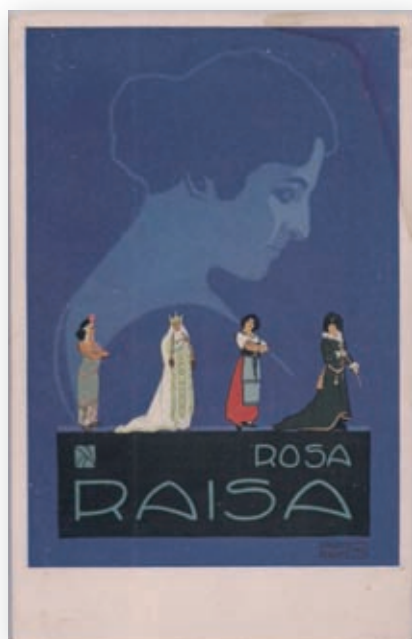
Primer a Chicago i a Nova York

Quan, a mitjan anys deu, després de passar per Nova York, Francis Cugat decideix establir-se a Illinois, a la riba del llac Michigan, entra en contacte amb l'Associació de l'Òpera de Chi-

Quan els Cugat vivien a Cuba ell ja va veure que el seu futur professional era lluny de l'illa caribenya, i es va establir als Estats Units, primer a Nova York i després a Chicago

cago, que en aquells anys organitza grans temporades de *bel canto* en el Teatre Auditori. Cleofonte Campanini, el director artístic i home de confiança de Harold F. McCormick, el *general manager* de l'associació, encarrega a Francis Cugat que elabori il·lustracions de les principals figures de l'òpera que participen en els espectacles. Aquestes imatges creades per Cugat, que tenen, en moltes ocasions, una gran força expressiva i a voltes fins i tot dramàtica, s'utilitzaran en els cartells publicitaris i en els programes de mà que es lliuren al públic assistent a les vetllades.

Entre el 1915 i el 1918, Francis Cugat elabora estilitzades pintures i cartells visualment espectaculars de diversos personatges de l'òpera, generalment europeus, que s'havien



>> Alguns dels cartells que Francis Cugat va fer per a l'Associació de l'Òpera de Chicago.

establert a Amèrica, mentre en el vell continent es lluitava a la Primera Gran Guerra. D'entre aquests destaquen el tenor francès Lucien Muratore, la soprano polonesa d'origen jueu Rosa Raisa i el baríton italià Giacomo Rimini. Una altra imatge reeixida de Francis Cugat que data d'aquesta època és el retrat de Nellie Melba, la primera soprano australiana que va obtenir reconeixement internacional en el món de la música clàssica. Nellie Melba és considerada una de les millors cantants d'òpera dels darrers anys de l'anomenada era victoriana i de principis del segle passat.

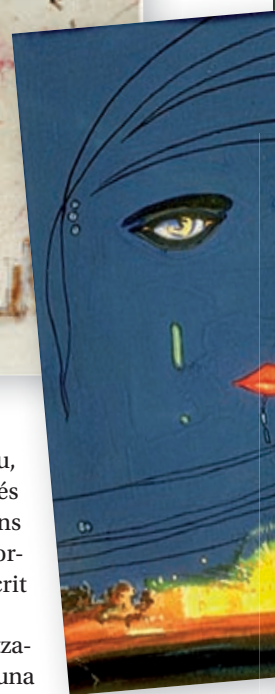
A començament dels anys vint, amb la mort de Cleofonte Campanini i l'inici de la llei seca, Francis Cugat deixa Chicago i s'instal·la de nou a Nova York, on prosseguirà la seva carrera artística. És en aquesta època quan, per a determinades feines, comença a utilitzar el nom artístic de Francis Coradal Cugat. Quan està treballant en el departament d'art de la Vitagraph Motion Studio de Brooklyn, rep una comanda que li donarà una gran notorietat dins la professió i, al cap dels anys, serà el treball pel qual serà més conegut.

«El Gran Gatsby»

El 1924, quan Francis Cugat treballava d'il·lustrador a Nova York, va rebre l'encàrrec de l'editor Maxwell Perkins, de la prestigiosa Charles Scribner's Sons, per tal de realitzar la coberta per a una novel·la que estava acabant Francis Scott Fitzgerald, un jove escriptor amb molta projecció, que no feia gaire havia tingut un gran èxit de vendes amb les seves dues primeres novel·les: *This Side of Paradise* i *The Beautiful and Damned*.

Francis Cugat va realitzar la feina, un guaix que va anomenar *Celestial Eyes*, en els terminis previstos, i la va lliurar al seu client. Maxwell Perkins la va ensenyar a l'escriptor quan aquest encara no havia acabat de redactar l'obra. La imatge va agradar tant a Scott Fitzgerald que va suplicar a l'editor que no la utilitzés per a cap altre

La imatge que va pintar Francis Cugat va agradar tant a Scott Fitzgerald que aquest va suplicar a l'editor que no la utilitzés per a cap altre llibre



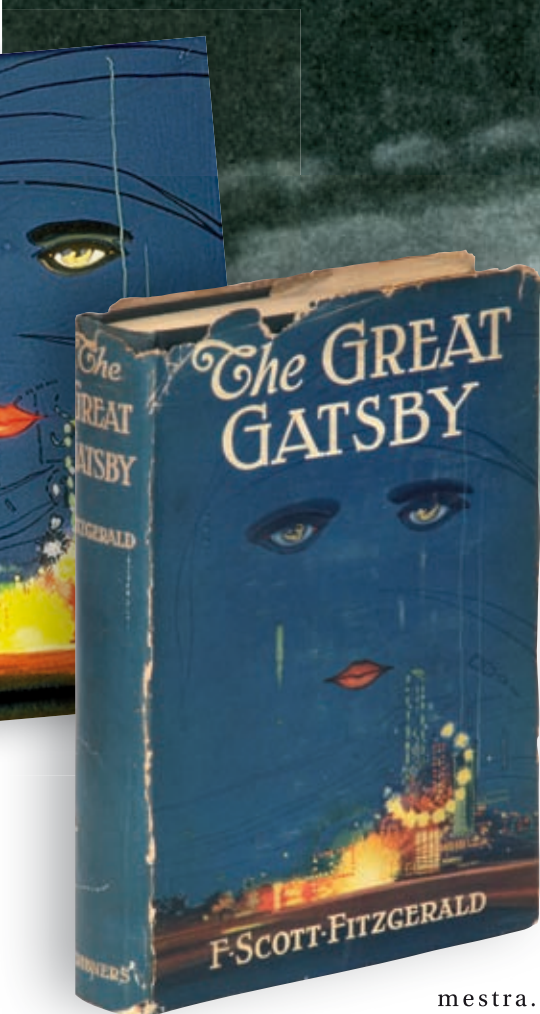
llibre: «Per l'amor de Déu, no destinis a ningú més aquesta coberta que tens reservada per a mi. Ja forma part del llibre. He escrit a partir d'ella».

La il·lustració realitzada per Francis Cugat té una gran força. És una composició surrealista que està dominada per un fons blau fosc que suggereix la nit. Mostra la silueta inquietant d'un rostre de dona amb uns ulls hipnòtics, tristos i malenconiosos, rematat amb uns llavis vermells que reclamen poderosament l'atenció. La mirada, líricament cridanera, s'abraona sobre una imatge nocturna de la ciutat, rematada per la poderosa lluminositat d'un parc d'atraccions.

Quan F. Scott Fitzgerald va veure la il·lustració que Francis Cugat havia fet per al seu llibre, es va adonar de seguida que es trobava davant d'una obra



>> **Els germans**
Xavier i Francis Cugat.



mestra.
Potser per això
no va voler ser menys i, quan
finalment va lliurar l'original, va dir al
seu editor: «Maxwell, crec que t'en-
trego una de les millors novel·les que
s'han escrit mai a Amèrica».

El Gran Gatsby es va publicar el
10 d'abril de 1925, i amb els anys es
va convertir en la segona novel·la més
venuda del segle xx. El guaix que va
fer Cugat per al llibre de Scott Fitzge-
rald, i pel qual va cobrar 100 dòlars,
actualment forma part del fons de la
Princeton University Library.

**El guaix que va fer Cugat
per al llibre de Scott
Fitzgerald, i pel qual
va cobrar 100 dòlars,
actualment forma part
del fons de la Princeton
University Library**

Un objecte de culte

El 10 de juny de 2009, col·leccionistes
de tot el món estaven pendents de la
subhasta que havia de tenir lloc a la
seu novaiorquesa de la Bonhams, la
casa de subhastes més antiga d'Angla-
terra: va ser fundada el 1793.

S'oferia un lot molt llamener, l'ex-
traordinària col·lecció completa de
manuscrits i primeres edicions de
grans escriptors americans de MB
Goldstone, una compilació única que
amb els anys havia aconseguit aple-
gar el germà del conegut bibliògraf de
John Steinbeck (premi Nobel de Lite-
ratura 1968), Adrian H. Goldstone.

L'estrella de la col·lecció oferta era
un exemplar, en perfecte estat de con-
servació, de la primera edició (1925)

d'*El Gran Gatsby*. El que cridava més l'atenció dels col·leccionistes assistents a la subhasta era que el llibre també tenia la coberta original d'aquesta edició, realitzada per Francis Cugat, molt difícil de trobar i considerada pels experts probablement la millor il·lustració impresa a la coberta d'un llibre en el segle xx.

La licitació acalorada dels col·leccionistes, que volien fer-se amb l'obra de Scott Fitzgerald, va fer que un llibre que en un principi es pensava col·locar per una quantitat rondant entre 80.000 i 120.000 dòlars acabés adjudicant-se per 182.000, una xifra que constitueix encara avui un autèntic rècord, la quantitat més alta mai pagada per una novel·la americana.

El 1990, el professor de la Universitat de Carolina del Sud Matthew J. Brucolli, conegut mitòman i col·leccionista d'objectes relacionats amb l'obra de Scott Fitzgerald, ja havia incorporat a la seva famosa Arlyn Brucolli Collection vuit peces d'art consis-

tents en apunts i aquarel·les que varen servir de base a Francis Cugat per fer el guaix definitiu que va il·lustrar la primera edició de *The Great Gatsby*.

Canvis personals

Francis Cugat treballava molt a Nova York, però era una persona afable que no descuidava la vida social. A la ciutat dels gratacels va conèixer Ruth Wadler, una noia de qui es va enamorar i amb la qual es va casar el 28 de novembre de 1922. Ruth era una pintora novaiorquesa que havia estudiat a Amèrica i a Europa. La seva germana, Lucille Lortel, era una actriu coneguda que va fundar el White Barn Theatre.

A finals de 1924, quan la novel·la *El Gran Gatsby* encara no havia estat publicada, va arribar a la taula de treball de Francis Cugat una proposta professional que no va poder rebutjar i que va fer que, en poques setmanes, la seva vida donés un autèntic gir copernicà. Douglas Fairbanks, un dels fundadors de la United

Artists, li va proposar que deixés la seva feina a Nova York i que es traslladés a Hollywood per tal d'exercir de dissenyador de platós de rodatge, en un dels seus equips de treball. El setè art estava vivint un moment clau del seu desenvolupament amb els inicis del cinema sonor, i en Francis i la Ruth no s'ho varen pensar dues vegades. A començament de gener de 1925 varen fer les maletes i se'n varen anar cap a Califòrnia. Aquest fet va ser recollit pel *Diario de Gerona* en la seva edició del 18 de febrer de 1925: «*Por la prensa neoyorquina nos enteramos que don Francisco Cugat, hermano del renombrado violinista ampurdanés del mismo apellido, ha sido nombrado director artístico de la marca filmática Artistas Asociados, en la cual actúa la celebrada pareja Fairbanks-Pickford.*».

«Un americà a París»

Tot i que prioritàriament es dedicava a la indústria del cinema a Los Angeles, el fet de ser l'autor de la coberta de la primera edició d'*El Gran Gatsby* li va obrir moltes portes, i Francis Cugat va continuar acceptant encàrrecs relacionats amb el món de la il·lustració. Va ser així com, l'any 1928, li van encomanar una altra feina que li va donar renom: fer el cartell de la presentació en el Carnegie Hall del poema simfònic *Un americà a París*, una de les obres més emblemàtiques de l'eminent compositor George Gershwin.

En aquesta ocasió, Cugat va realitzar un aiguafort, en blanc i negre, que va signar com a Francis Coradal, en el qual demostrà a bastament tenir un gran domini de la tècnica en un estil molt allunyat del que havia utilitzat per pintar la coberta de la novel·la de Scott Fitzgerald.

L'estrena del poema simfònic *Un americà a París* va tenir lloc el 13 de desembre de 1928 en el Carnegie Hall amb la New York Philharmonic Orquestra, dirigida per Walter Damrosch.

Viatges i exposició

A començament dels anys quaranta, en plena Segona Guerra Mundial, Francis Cugat es dedica a viatjar extensament pels mateixos EUA, el Pacífic Sud, Mèxic, Barbados i la zona del canal de Panamà. Aquests viatges de plaer li



>> George Gershwin en un aiguafort (1928) de F. Coradal (Francis Cugat) per al cartell de presentació d'*Un americà a París* en el Carnegie Hall.



proporcionen inspiració, i a la tornada plasma moltes idees en quadres paisatgístics que reflecteixen la llum, el color i la *joie de vivre* que es respira en moltes de les zones que visita. D'aquesta època es conserven tres quadres molt representatius: *French Quarters*, recreació del barri històric de Nova Orleans; *Bridgetown Harbour*, una altra pintura a l'oli en la qual Cugat dibuixa un paisatge mariner inspirat en el barri portuari de la capital de Barbados; i *Back Yard Gathering*, en què també pinta un ambient amable i distès en el qual es veu gent que viu amb suficiència. Aquests tres quadres reflecteixen un món idíl·lic i mostren també la situació personal que viu ell, molt allunyada de les penúries i patiments de la segona gran guerra.

Tot i estar vivint a la costa Oest, Francis Cugat mantenia molts contactes a la costa atlàntica. L'any 1942, una galeria de New York va proposar-li fer una exposició de la seva obra gràfica. Cugat va acceptar el repte, i aquesta

>> **Xavier Cugat dibuixat per Francis Cugat.**

va ser la única vegada, en vida, que va mostrar el seu treball en públic.

D'artista a tècnic cinematogràfic

Francis Cugat no va deixar mai de pintar ni de fer il·lustracions, però a partir de mitjan anys quaranta es va concentrar de ple en el món del cinema. En acabar la Segona Guerra Mundial, Hollywood va experimentar una nova embranzida i Cugat la va aprofitar treballant, ara com a director artístic i consultor tècnic de Technicolor, a la meca del setè art.

Entre 1946 i 1955 va participar en 68 pel·lícules, algunes tan conegudes com

El hombre de Colorado (1948), *Red Pony* (1949), *L'últim dels comanches* (1953) o *El motí del Caine* (1954). Va treballar amb estrelles del cinema com John Wayne, Maureen O'Hara, Glenn Ford, William Holden, Rita Hayworth, Stuart Granger, Charles Laughton, Robert Mitchum, Barbara Stanwick, Tyrone Power, Burt Lancaster o Humphrey Bogart. En el rodatge de *L'home tranquil* (1952) i *Cuna de héroes* (1955) va estar a les ordres del mític director John Ford.

Quan es va jubilar va tornar a viure a la costa Est, a Connecticut, entre Nova York i Boston. Allà va passar els seus últims anys cuidant el jardí i descansant merescudament, després d'haver viscut de forma molt intensa tota la vida.

Relació amb Girona

Als Cugat en general i a Francis en particular, la gent d'aquí mai no se'ls va prendre gaire seriosament, potser perquè no varen invertir al país ni es varen construir cap casa d'indians. Se'ls considerava una família «d'americanus» que havien anat al nou món a fer fortuna, però aquí no estaven pas segurs que realment se n'haguessin acabat de sortir, i evidentment, en cap cas no hi va haver consciència de la repercussió que la seva activitat va tenir als EUA. Els Cugat —sobretot Xavier i Francis— prou que s'esforçaven, quan venien, a narrar les seves gestes, però la gent no els feia gaire cas i pensaven que exageraven, que explicaven sopars de duro i que «tenien molta terra a l'Havana».

De fet, a la Bisbal, que va ser sempre la seva població de referència a les nostres comarques, i on la família —particularment els pares— varen viure en diferents etapes, fins i tot es deia que Francis havia hagut de marxar, avergonyit, del poble. Això es va comentar arran d'un episodi que va passar quan unes noies es varen trobar a faltar diners, després d'anar a una excursió a la font de l'Arbre, organitzada per una colla de jovent, i en la qual on havia participat Francis. Potser hi va haver alguna cosa —això ara ja no ho sabrem mai— però en tot cas l'hereu Cugat tenia arguments molt més sòlids que aquest per emigrar. En primer lloc, la falta de perspectives davant una situació econòmica general que

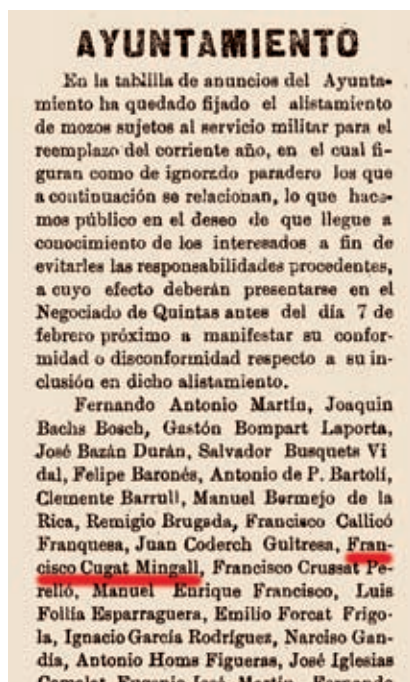
**A la ciutat dels gratacels
va conèixer Ruth
Wadler, una noia de qui
es va enamorar i amb
qui es va casar el 28 de
novembre de 1922**

era molt precària; d'altra banda, hi havia les seves inquietuds artístiques poc viables en la societat de l'època; i una tercera raó, probablement la més determinant, va ser evitar ser mobilitzat per anar a la guerra del Rif.

El *Diario de Girona*, en les seves edicions del 16 de gener i del 23 de febrer de 1921, publicava una llista de gironins pròfugs reclamats per l'exèrcit en no haver-se incorporat a files. En aquesta relació de noms figurava el de Francis Cugat.

A partir dels anys cinquanta, quan l'ordre de recerca i captura cursada pels militars va prescriure, Francis va venir diverses vegades al país amb la seva esposa, Ruth. Llavors, era la postguerra, un temps molt difícil. Obviament s'havia acabat el conflicte amb el Marroc, havíem patit la Guerra Civil i aquí la gent les passava molt mals moments mentre ells granejaven. Diuen a la Bisbal que, en un dels seus viatges, en Francis es va presentar al cafè i, per impressionar els seus convilatans, els explicava que a Nova York hi havia un tren metropolità soterrat que en deien el Subway. Es veu que va explicar això tantes vegades que algun sorneguer li va treure el sobrenom de «Subbuey».

Coneixement



>> Retall de premsa del *Diario de Girona* de avisos y noticias del 16-01-1921 en què figura Francis Cugat com a pròfug reclamat per l'Exèrcit.



>> Cartells de dues pel·lícules en les quals va participar Francis Cugat com a «technicolor color consultant».

i revalorització de l'obra

Fins fa relativament poc, el coneixement que es tenia de Francis Cugat era més aviat escàs. D'uns anys ençà, però, hi ha un creixent interès, sobretot als EUA, per saber més coses sobre l'artista que va dissenyar la coberta més famosa de la literatura americana.

El professor Matthew J. Brucoli, un dels principals experts en l'obra de Scott Fitzgerald, ha estat un dels que més ha reivindicat la figura de Francis Cugat, des de la seva càtedra de llengua anglesa de la universitat de Carolina del Sud. El 1994, el centre d'estudis Scott Fitzgerald d'aquesta universitat va reunir una col·lecció de més de 300 dibuixos, guaixos i pintures a l'oli, així com bona part de la correspondència i altres escrits de Francis Cugat que es varen poder recuperar. Quan tot aquest material pugui ser analitzat i estudiat a fons sabrem moltes més coses sobre aquest artista tan enigmàtic

Francis Cugat no va deixar mai de pintar ni de fer il·lustracions, però a partir de mitjan anys quaranta es va concentrar de ple en el món del cinema



com poc conegut.

Entre el maig i l'agost de 1995, el museu McKissic, vinculat a la universitat de Carolina del Sud, va organitzar una retrospectiva de l'obra pictòrica de Francis Cugat que, fins ara, ha estat l'exposició més important que s'ha fet mai sobre l'artista gironí.

Aquell any, la mateixa universitat va publicar una tesi doctoral elaborada per Erica C. Hennig intitulada *From New York Artist to Hollywood Art Director: Francis Coradal-Cugat's multifaceted art career*, un volum de 292 pàgines, actualment exhaurit, que segurament és l'estudi més complet que s'ha publicat sobre Francis Cugat.

L'adjudicació rècord l'any 2009 a la subhasta de Bonhams del llibre *El Gran Gatsby* va tornar a posar Francis Cugat en el primer pla de l'actualitat i va ser objecte, aleshores, d'articles i comentaris a les principals capçaleres de la premsa nord-americana. Enguany, amb el nou *remake* d'*El Gran Gatsby*, protagonitzat per Leonardo di Caprio, que ha fet Hollywood, se'n tornarà a parlar. De moment ja s'han començat a vendre samarretes i hi ha un videojoc que té de capçalera la històrica pintura d'en Francis Cugat.

Joan Barbarà i Puig
és estudiós de la cultura.